

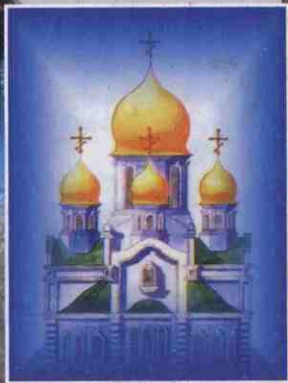
ЧЕРЕЗ ВІКИ ТА ЕПОХИ

М 3318-3

g(c2)

Л-633

А.М. ЛІСНИЙ

НАРИСИ З ІСТОРІЇ с. ТЕРНИ

КНИГА ТРЕТЯ

ПО ПРАВУ ПАМ'ЯТІ

ЗМІСТ

Благодійник видання	3
Від автора	5
Світ казки	7
Легенда-бувальщина	9
Призначений Долею	10
Троян Григорій Іванович	30
Загартований часом	39
Вірність батьківським ідеалам	50
Поклик крові	57
Будинок по Заводській	66
П.І. Майборода	78
О. І. Білаш	78
С.І. Танєєв	79
Стежина, визначена Долею	80
Таланту без любові не буває	86
Живопис чарівного свавілля	89
Професіоналізм робив його чудотворцем	100
Вибір	109
По справах і пам'ять	111
Лікарі і знахарі	112
Короткі інтерв'ю	125
Лебідь Олександр Іванович	128
«Государство и человек». Виписки із книги	139
Відлуння пам'яті про Афган	142
Кравченко Анатолій Іванович	144
Брати-близнюки Мамонови	144
Біловол Микола Володимирович	152
Христенко Євген Юрійович	153
Вергіль Анатолій Сергійович	154
Пільгуй Віктор Михайлович	154
Від Кушки - до Кандагара	155
Молчанов (Мовчан) Василь Михайлович	162
Тимченко Петро Сергійович	166
Міщенко Всеволод Іванович	168

Сташко Василь Олексійович	171
Світлина свідчить	174
Логвін Володимир Матвійович	175
Вчитель - не професія, а покликання	180
Лісний Микола Іванович	183
Майдан його душі	184
Прометей із п'ятого класу	187
Лісний Іван Максимович	196
Герої із пісні	201
Кавалер трьох орденів Святого Георгія	209
Утвердження епохи і душі	213
Невисловлена повість	221
Наш Кулібін	226
Генерали Тернів	232

днями вітрець без кінця гнав золотаві хвилі, і духмяний присмак хліба паморочив голову.

Станіслав Павлович Ярошенко технікою свого господарства допоміг і врожай зібрати, і привести його в порядок. А після того, як було реалізовано вирощене на своєму полі, Петро Васильович погасив те, що заборгував агрофірмі «Терн». Добре слово подяки часто злітає з його вуст на адресу Станіслава Павловича. І часто, слухаючи розповідь фермера, в душі радієш тому, що десь кимось мовлене добре слово чи скоєна від чистого серця справа проростають світлими спогадами в поколіннях. І життя тоді набуває особливої ваги і цінності, віри в людей.

БУДИНОК ПО ЗАВОДСЬКІЙ

Якось, йдучи Заводською, я зупинився біля будинку, де колись жила сім'я Мокренків. Він хоч і ветхий, все ж ззовні зберігає той вигляд, яким я його пам'ятаю з своїх юнацьких років. Правда, нові господарі провели капітальний ремонт на свій смак, надали йому ошатності, вдихнувши в нього нове життя. Два великих вікна, що намагаються через спину льоху глянути на дорогу і обмінятися звичними поглядами з перехожими, згадати про тих турботливих мешканців, що дружньою сім'єю кілька десятиліть наповнювали стіни цієї квартири своїм буттям. Немає вже тієї ялини перед будинком, що мрійливо нагадувала молодість. Їдкий дим війни не раз брав її в свої смертні обійми, та все ж не зміг вбити в ній життєдайну силу рідної землі. Через деякий час вона знову зазеленіла, радуючи зір. Навесні на її молодих гілочках з'являлись червоненькі кінчики, які з часом ставали ялиновими шишками, до яких завжди навідувались білки. В густій її кроні днями ховалися сови, а ночами їх тягуче «пугу-пугу» служило перекличкою з тими, що заховалися десь у дуплах старих дубів, що збереглися від князівського парку.

В дворі в тіні розлогої яблуні колись стояв столик з лавочками, які господар щороку обновлював. Часто вечорами сім'я любила посидіти тут. Особливо тоді, коли діти вирости.

*Анатолій Юрійович
Мокренко*

Л.Ю. Мокренко, Є.Ю. Мокренко, В.Ю. Мокренко, А.М. Лісний

роз'їхалися і приїздили в гості. Батько з повагою вислуховував їх розповіді про столичні новини, а мати, завжди непосидлива, щось добреньке несла їм до столу. Її голос, як дзвіночок, срібною чистотою наповнював помешкання, і ніколи вона не могла налюбуватися, нарадуватися своїми дітьми.

Ті матері, чиї діти не виправдали надій своїх батьків і пішли хибними шляхами, нерідко із заздрістю за спиною чи то вслід Ользі Петрівні намагались виказати своє невдоволення:

- Похваляється своїми дітьми, ніби більше їх ні в кого й немає...

Почувші ці слова, одні відмовчувались, інші захищали материнську гідність, бо самі були матерями і не менше любили своїх дітей. Їм були зрозумілі болі і втіхи матері, яка пишалася дітьми, що стали гордістю селища. І щоб там за спиною не говорили, навіть і ті, кому щось десь і не подобалось, часто виказували схвальні думки щодо цієї сім'ї. А взагалі не було в селищі ні старого, ні малого, хто б не знав цю родину.

Коли діти сім'ї Мокренків приїздили погостити до батьків, це була не тільки сімейна подія, а подія всього села. Про них говорили як про своїх рідних, на вулиці чемно вітались і часто вступали з ними в розмову. Хлопці ніколи нікого не цурались і з кожним, хто намагався поговорити, вели теплу розмову. Згадували тих, хто уже пішов із життя, теплим словом, розпитували про своїх однокашників, відповідали на запитання. Завжди вони були на виду у односельців. Охайні і зі смаком скромно одягнені, вони викликали до себе повагу.

Мені пощастило в житті, з цією сім'єю подружились, і від Аліни до Володі з кожним із них неодноразово зустрічатись як на тернівській землі, так і за її межами.

Душею родини завжди була мати. З вигляду грубуватий батько більше мовчав. Таким його зробив час. Вихованець жорстоких репресивних часів періоду культу особистості, інвалід війни, він дотримувався суворих звичаїв. Його прямота часто змушувала встрявати в ті розмови і справи, які навіть, здавалось, були далекими. Але його все хвилювало, до всього йому було діло. Ольга Петрівна з Юрієм Омеляновичем з цього приводу часто сварилася. Він гарячкував, але поступово

здавався. Суворість у вихованні підтримувалася з обох боків. Та мати, добра від природи, душа сім'ї, уміла знайти такий підхід, який зворушував душу цього, здавалось, закам'янілого серця, і компромісне рішення приймалось з будь-якого питання і набагато пом'якшеним.

З пелюшок діти чули, як мати радість і горе переливала в народну пісню. Без неї вона дня не жила. Щось робила і упівголоса співала. А на весіллях чи святкових зібраннях дзвенів її дужий голос на всю силу і любителі поспівати обсідали її кругом. Ось де виривалась на волю із душі і нужда, і злидні, і біль, ніби дим через трубу. І селянська невибаглива душа знаходила непідробну радість. Одна пісня змінювала другу, а люди веселились від усієї душі. Уміли трудитись, уміли й відпочивати. І ця любов до рідної землі, народної пісні з материнським молоком передавалася дітям, як це завжди було в нашій славній Україні.

А підрастаючи, і вони співали. Спочатку дитячими слабкими голосами, а потім, з роками, як мужніли, сильніше звучали і їхні голоси в шкільному хорі, в хорі навчальних закладів. І залунала над українською землею народна пісня, якої односельчани разом з матір'ю навчили їх. Доброго вам голосу, земляки, без хвороб і простуди! Радуйте людей!

Два представники сім'ї Мокренків - Анатолій та Євген - закінчили Київську консерваторію, крім навчальних закладів за фахом. Євген і зараз працює інженером, співає в одному із хорів Києва.

Я добре пам'ятаю кінець липня - першу половину серпня 1967 року, коли організував зустріч всіх випускників школи. Тоді у нас з братом Іваном народилась ідея організувати хор із кращих голосів випускників усіх поколінь для концерту з цього приводу. За консультацією, як це зробити, я звернувся до братів Мокренків, які на той час гостили у батьків.

Прийняли мене, як завжди зустрічали, гостинно. Взагалі гостинність - риса родини. Чи то були хлопці в Тернах, чи нікого з них не було, - завжди двері в будинку по Заводській були відчиненими для всіх. Мати і зустрічала, і проводжала, і ділилась новинами, і запрошувала в гості на майбутнє. А як покидаєш,

бувало, обійстя - проведе аж за ворота. І все з душею, лагідно, чемно. А то ще і до чаю запросить.

Коли я прийшов, усі були вдома. Біля дверей зустріла Ольга Петрівна. Хлопці після привітання поцікавились, як іде підготовка зустрічі. Я коротко виклав суть справи, розповів про наш план: в задуманому концерті головну роль ми все таки відводили сім'ї Мокренків. Вони повинні були стати ядром хору. Мені не вірилось, що вони не розділять наші задуми, і не помилився. Більше того, вони стали першими помічниками в організації свята і доборі репертуару. Організували репетиції, запросили диригентом хору Лідію Іванівну Шовкопляс, яка багато років керувала шкільним хором.

Це була не тільки любитель народної пісні, але й прекрасний професіонал, талановитий педагог, який умів свою любов передати дітям.

Самітня і слаба, вона вже тоді була на пенсії і дуже хворіла. Та концерт все ж підготувала і провела з величезним захопленням. Перевтомлену, але помолоділу, її колишні учні провели додому.

Наступного дня вона зізналась мені, коли опівдні я її провідав, що у неї в житті дні підготовки і проведення концерту були найщасливішими. Вона в колишніх своїх учнях побачила наслідки своєї багаторічної шкільної праці.

- Якщо до людей друга молодість приходять з дітьми, третя - з онуками, то до мене вони в ці дні навідалися разом. Це був спалах моїх похованих у душі можливостей і почуттів, які увінчали останні мої кроки в житті і засвідчили, що я прожила життя не дарма. По мені залишились мої талановиті учні. І скільки їх! Це дійсно щастя побачити наслідки своєї праці перед дверима вічності.

Концерт для всіх присутніх: і випускників, і тернівчан, і гостей тривав більше трьох годин. Люди в будинку культури не тільки заповнили крісла, а й сиділи по двоє в одному, стояли в проходах, на вікнах, в оркестровій ямі, на балконі, на вулиці біля відчинених дверей. Це було справжнє свято пісні, яке засвідчило непідробну радість зустрічі земляків. І Мокренки тут були на належному рівні. Не один раз звучали їх

сильні голоси з підмостків сцени того дня.

Що трапилось пізніше, не знаю, але між багатьма односельцями і Мокренками пролягла якась неприязнь. Відчув я її в повній мірі тоді, коли Анатолій висунув свою кандидатуру в депутати до Верховної Ради України. Коли 25 травня 1996 року відбулася презентація його книги «В серці - рідна Україна», мені було висловлено чимало невдоволень як організатору цієї презентації, зміст яких зводився до одного: навіщо ти це зробив. Мене з ними зв'язували роки дружби. Та й талант їх як співаків дуже поважав. Перед їхньою порядністю, талановитістю я завжди схиляв голову. Ось це мене й спонукало до організації цього вечора, присвяченого виходу в світ книги, в якій підняті проблеми нашої культури.

У 1949 році ми прийшли в середню школу до п'ятого класу: я - із Загребельської початкової, Женя Мокренко - із Заводської. Вчилися з ним в одному класі. З часом ми здружились і до закінчення десяти класів часто бували вдома один у одного.

У нас, молодших школярів, викликали вікову заздрість старшокласники. Вони - діти тяжких часів - і жарт розуміли, і горю співчували, були рослі і красиві. Нам здавалося, всі вони талановиті: прекрасні спортсмени, голосисті співаки, відмінники в навчанні, ерудити в житті, майстри пензля та олівця. Стрункі, завжди підтягнуті й охайні, вони були прикладом для наслідування. І ми хотіли бути такими. Ходили за ними «по п'ятах». Терпляче переносили вони нашу зацікавленість, не давали нам підпотиличників.

А якими вони були на сцені!.. Зал завмирав, коли під склепінням клубу гриміли народні пісні в їх виконанні, як сольні, так і хорові.

Запам'яталась мені картина, виконана олівцем на весь аркуш ватману. Спартак, озираючись, скаче на коні. Кинутий навздогін спис уп'явся в ногу. І зараз стоїть перед очима ця картина. Її тоді скопіював звідкись Анатолій Мокренко. Про майстерність судити не берусь, бо це було більше півстоліття тому. Але у нас не виникало ніякого сумніву, що зроблена талановито. Висіла вона в коридорі довго і була ніби віддзеркаленням нашого поклоніння.

Спортивних снарядів тоді в школі не було. А турнік хтось наладив біля розлогого каштана, що ріс поряд зі школою. Він зберігся до сьогодні. На перервах під ним було людно і гамірно. Старшокласники поспішали не за дальній ріг будівлі, щоб покурити, а один за одним демонстрували своє уміння на турніку. І Анатолій Мокренко був не в останніх. Рухи його пластичні, легкі, природні. Цей турнік був місцем перевірки на мужність, еталоном рівня зрілості. Ось чому всі юнаки до нього тягнулися і він був почесним місцем проведення дозвілля між уроками.

Уміння ладити з людьми - це особливі навички, які виробляються з раннього дитинства. Життя потім запитає кожного, чому він навчився.

Сім'я Мокренків - сім'я талановита. Всі вони закінчили вищі навчальні заклади. Льоня вибрав професію дитячого лікаря, працював у Ромнах. Скільки тернівчан звертались до нього за допомогою. І завжди приїздили вони додому з великою вдячністю, розповідаючи про його душевність і увагу.

На заводському цвинтарі поховані Юрій Омелянович і Ольга Петрівна - основа родини Мокренків. Кожного року на Великдень або на поминальний день збираються діти до могили батьків. Звідси видно все село. Воно лежить у долині, утопаючи в зелені. Пом'янувши батьків, довго в журливому мовчанні стоять вони, вдивляючись у вир життя, пригадуючи і дитинство, і юність, і зрілі роки.

Рідне село... Як багато з ним пов'язано. Недарма воно ночами сниться. Мабуть, неспроста говорять: тягне туди, де пуповина закопана. Чи не в цьому полягає вічний клич предків, поклик крові?..

У 2002 році не стало Аліни Юр'ївни. Останнім часом вона дуже тяжко хворіла, перенесла Чорнобильську аварію. Для своїх братів вона була як мати, коли батьки пішли із життя.

Завжди, коли я приїздив у Київ і телефонував до неї, вона перш ніж вести розмову, запитувала: чи є де мені зупинитись. Якщо ніде, запрошувала зупинитись у них. «Квартира велика, трикімнатна, а залишилися тільки з чоловіком. Діти розлетілися. Не турбуйся, нас не потісниш. Приїжджай». І пояснювала як доїхати на всяк випадок. А вже після цього ми з нею говорили

про всі інші проблеми життя. Це єдина людина в світі, яка цікавилася в першу чергу тим, чи є у тебе де поселитися.

У мене завжди було де зупинитися, тому щиро дякував і заспокоював її. Добра, чуйна людина пішла із життя, залишивши по собі світлу пам'ять.

Після смерті батьків хотіли діти приватизувати їхню квартиру на Заводській. Хоч вони нікому не зізнавалися про мету приватизації, все ж вона була: з часом організувати в ній музей, в якому розмістяться би експонати тернівської історії. Та їх турботи не увінчалися успіхом. Начальство відмовило, оскільки тоді «патріот-наброда» В. Даниленко галасував про те, що він уже взявся за цю справу і в приміщенні БК йому виділили дві кімнати. Потекли й експонати в його руки.

Все, що становило історичну чи грошову цінність, він реалізував у букністичних магазинах, грошові знаки - серед нумізматів. Після цього за свої «патріотичні послуги» став у адміністрації заводу вимагати таку оплату, що завод відмовився від його послуг. А йому цього тільки й треба було. Так і цінні експонати пропали, і добрі наміри були загублені.

Про пропозицію Мокренків ніхто на той час з начальства не задумався по-людськи. В Тернах немає іншої такої оселі, в якій побувало стільки видатних діячів культури України. Це і композитори, і заслужені співаки, і письменники, і журналісти, і художники, і... Скільки б розповіли стіни цікавого, якби вони змогли заговорити. Але тодішнім керівникам це і в голову не приходило. Навіть жовч розтікалася у них по крові при згадці про когось із цієї сім'ї.

Та це й не дивно. Коли мова пішла про закриття заводської неповної середньої школи, вони з гомеричним сміхом цинічно заявили, що це дуже добре. Буде приміщення, в якому і бордель можна організувати.

Ось вони, комуністичні поборники за «світле майбутнє» і борделі. Це не вигадка. Була така розмова в кабінеті директора, коли обговорювалося питання закриття школи з представниками адміністрації цукрозаводу (шефами школи). Це була відверта образа педколективу, яку постаралися не згадувати і забути.

22 січня 2013 року Анатолію Юрійовичу Мокренку, відомому українському співаку, виповнилося 80 років. Він із плеяди тих митців, які своєю діяльністю утверджували на міжнародній арені українську вокальну школу, прекрасні українські традиції музично-театрального мистецтва.

Рік його народження - 1933-й - страшний рік для всього українського народу. Як свідчили старики, тоді в Тернах померло близько 6 тисяч чоловік. Це більше половини жителів, що мешкали в селищі. Про той час, коли Анатолій Юрійович з'явився на світ, в зрілі роки в одному із своїх віршів він напише:

... в невеселий час я народився,
Коли вмирили на селі голодні люди,
І матінка моя благала Бога,
Щоб дав їй в груди краплю молока
Для мене - немовляти. Бог не дав,
А ви дали! Коли земля відтала,
Копала матінка коріння ваше
І чистила, й вимочувала, й терла,
І деруни пекла... То ж ваші соки
Течуть в крові моїй із ньеньки молоком.

(А. Мокренко. «Лопухи»)

У 1940 році пішов до школи. Коли почалася війна, у 1941 році батька мобілізували на фронт. Мати залишилась з п'ятьма малими дітьми в окупації, переживаючи воєнне лихоліття. Після визволення Сумщини від фашистів в школі відновилося навчання. Опановуючи шкільні предмети, Анатолій разом із сестрою Аліною співали у шкільному хорі. Часто шкільні концерти організовувалися в сільському клубі рідного села, або в сусідніх селах. На щорічних районних оглядах художньої самодіяльності шкіл Тернівська завжди займала призове місце.

Талановитий юнак по закінченні середньої школи обрав шлях геолога, поступивши у 1951 році до Київського політехнічного інституту. 1956 року отримав диплом з відзнакою. Сім років працював інженером-геологом у Київських установах, навчаючись на вечірньому відділенні Київської

консерваторії ім. П.І. Чайковського. По закінченні її він став перед дилемою: чому присвятити своє життя - мистецтву чи науці. Перемогла закоханість із дитинства в народну пісню. Тут він вбачає більші можливості для служіння своєму народові, його культурі - стержню нації.

Українська пісня, дума, романс, партії оперного репертуару українських та зарубіжних композиторів - ось коло його виконавського захоплення.

Свій талант Анатолій Юрійович розкрив повністю. Ще студентом консерваторії він привертає увагу глядачів оперної студії, концертних залів, телебачення та слухачів радіо виконанням пісень, романсів українських композиторів. Його популярність як співака швидко зростає. З 1963 року він постійно працює на оперній сцені у Києві. Йому присвоюють звання народного артиста. У 1968 році Анатолій Юрійович отримав звання заслуженого артиста УРСР. У 1968 році молодого, але досвідченого виконавця, запрошують до Київського оперного театру. На той час у ньому складається плеяда баритонів світового рівня: Ю. Гуляєв, Г. Грушко, Д. Гнатюк, М. Шевченко, М. Кондратюк. Анатолій Мокренко стає гідним представником цієї плеяди.

З 1991 року - він генеральний директор, художній керівник Національної опери України. В 1995 році обраний академіком Української Академії оригінальних ідей. Член Національної Ради Конгресу української інтелігенції, член президії Товариства «Україна», голова асоціації «Україна-Іспанія».

Анатолій Юрійович Мокренко не тільки співак. Він і активний політичний діяч: обирався депутатом райради та міської ради міста Києва.

Мокренко захоплюється поезією, пише вірші. Тема рідної землі - чи не найболючіша в усьому його житті і творчості. Це джерело всіх його і фізичних, і духовних сил. Пам'ять дитинства міцно чіпляється за все, що пройшло перед очима і тепер стало предметом його творчості.

Не встиг ти заробити орденів,
Мій батьку любий, хоч би й хотів...

Та вижив ти! Калікою прийшов,
Десь під Касторною проливши кров.
І «нагород» тобі навішала війна,
Зовсім не тих, що носять тільки в свята -
Їх носиш ти щоночі і щодня,
Оті рубці палаючі, мій тату.

(А. Мокренко. «Воєнні нагороди»)

Дуби. Над хатою дуби,
Як гордий злет і як благословіння,
Як затінок для радості й журби,
Як перегук віків і сьогодення.
У крони їхні сонце ходить спати,
З-під їхніх віт
Веде Чумацький Шлях,
Під ними, як завжди,
Мене стрічає мати
І з усміхом, і з думою в очах.

(А. Мокренко. «Дуби».)

Миле, далеке село
Й нині цвіте, як цвіло,
Стигне садовим настроєм,
Кличе первісним спокоєм -
Кличе стежок споришем,
Кличе осіннім дощем,
Сонцем своїм соняховим,
Співом півневим ранковим...

....

Кличе в обійми свої
Спів вечеровий в селі,
Пахощі вербного лугу,
Де виглядав він подругу.
Все, чим так повниться світ
До вісімнадцяти літ.

(А. Мокренко. «Мое село»)

У кожному вірші ми знаходимо щось від своїх почуттів, своєї болі і радості, свого страждання, все те, через що проходить кожен з нас.

У вільний час, крім поезії, Мокренко захоплюється серйозно історією та журналістикою. У 1994 році виходить його книга «У серці - рідна Україна», а у 2008 році - «Знайти себе» - автобіографічна повість. Основними питаннями їх стали питання культури та освіти.

Він зробив величезний вклад в культуру нашої країни. Його внеском як співака є 40 оперних партій баритонового репертуару: Фігаро («Сивільський цирюльник» Д.Россіні), Жермен («Травіата» Дж.Верді), Грязной («Царева наречена» Римського-Корсакова), Онегін («Євгеній Онегін» П.Чайковського), Остап («Тарас Бульба» М.Лисенка), Султан («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського), Микола («Наталка-Полтавка» М.Лисенка) та інші.

Заслуженими є і його відзнаки: народний артист СРСР (1976 р.), народний артист УРСР (1973 р.), лауреат премії ім. З. Палеашвілі (1973 р.), кавалер орденів Дружби народів (1982 р.) Ярослава Мудрого (1995 р.), орден рівноапостольного Володимира Великого (1998 р.).

За час викладацької діяльності професор А. Мокренко підготував багато виконавців баритонів і басів, які зараз працюють по всій Україні та за її межами.

Починаючи з 2002 року, щороку в Тернах Недригайлівського району Сумської області, дякуючи Анатолію Юрійовичу Мокренку та Сергію Миколайовичу Осиковому - організаторам-землякам в кінці травня проходить обласний фестиваль хороших дитячих колективів сільських шкіл. За 15 років значно зросла майстерність дитячого виконання.

Щасливі діти і керівники хороших колективів привозять щорічно в свої школи дипломи, грамоти, грошові нагороди, подарунки та подяки від уславленого жури.